

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Hoor recht en vrijheid: De Partij van de Arbeid en de Koude Oorlog 1946-1958
Visscher, G.

Citation

Visscher, G. (1995). Boekbespreking van: Hoor recht en vrijheid: De Partij van de Arbeid en de Koude Oorlog 1946-1958. *Acta Politica*, 30: 1995(3), 360-363. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450351>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450351>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Boekbesprekingen

Frits Rovers, **Voor recht en vrijheid. De Partij van de Arbeid en de Koude Oorlog 1946-1958**, Stichting Beheer IISG, Amsterdam 1994

Het is een bekend verschijnsel dat politieke partijen er in Nederland van gruwen om verdeeld naar buiten te treden. Verdeeldheid leidt onherroepelijk tot verlies aan stemmen. Eensgezind achter de politieke leider is het parool. Menigeen vergeeft fracties in de Tweede Kamer openlijk of heimelijk met stemvee. Afwijkende standpunten worden niet gewaardeerd en vooraanstaande partijgangsters houden daarom vaak een slot op de mond. Het is veelvuldig: spreken is zilver maar zwijgen is goud.

Met bovenstaande beelden in het achterhoofd leest men de dissertatie over de PvdA en de Koude Oorlog, waarop de historicus Frits Rovers vorig jaar bij de hoogleraren Von der Dunk en Bank promoveerde, misschien niet direct met rode oortjes, maar dan toch wel zeer geboeid. De PvdA herbergde vanaf haar oprichting in 1946 tot eind van de jaren vijftig op het gezichtsbepalende defensievraagstuk in het algemeen en de opstelling in de Koude Oorlog in het bijzonder vogels van wel heel diverse pluimage. Het is haast een wonder dat de partij een eigen lijn in dit nauwelijks begaanbare mijnenveld kon kiezen. Moeilijk te beantwoorden vragen in dit verband waren of Stalin West-Europa onder de voet wilde lopen of voor alles uit was op behoud van de satellietstaten, hoe de dreiging van de Sowjet-Unie te weerstaan en tegen welke prijs, hoe tegen atoomwapens aan te kijken als ook welke opstelling ten opzichte van de CPN te kiezen.

In zijn belangwekkende dissertatie schetst Rovers niet primair de lijn van de PvdA als wel de opstelling en rol van de diverse hoofdrolspelers binnen de PvdA. Uit allerhande materiaal is de auteur er uitstekend in geslaagd via nauwgezet speurwerk de inbreng van de meeste vooraanstaande partijleden zoals fractievoorzitters en woordvoerders, leden van het partijbestuur en commentatoren van aan de partij verbonden 'spreekbuizen', zoals de *VARA* en *Het Vrije Volk*, in kaart te brengen. Het 'partij-debat over de Koude Oorlog' is geschreven aan de hand van een drietal hoofdmomenten te weten de machtsovername van de communisten in Praag in 1948, de Korea-oorlog van 1950-1953 en de onderdrukking van de opstand in Hongarije in 1956. Oogmerk van de auteur was de geschiedenis van de Koude Oor-

log ook nog eens via drie invalshoeken te beschrijven, resp. van de partij-politiek, van de psychologie en van de ideologie.

De partij-politieke benadering komt ontegenzegglijk het meest overtuigend voor het voetlicht. De PvdA die in 1946 nog niet bereid was te kiezen tussen het Russische communisme en het Amerikaanse kapitalisme gaat kort na de machtsgreep van de communisten in Praag zonder veel problemen akkoord met oprichting van de NATO. Geluiden dat de PvdA een Derde Weg moest gaan, waarbij niet primair een militair antwoord maar vooral een aansprekend sociaal-economisch beleid benadrukt werd om geen voedingsbodem te laten ontstaan voor het communisme binnen de landsgrenzen, werden steeds zwakker. Na de Noordkoreaanse aanval op Zuid Korea nam de angst voor een Russische aanval op West-Europa duidelijk toe, terwijl een communistische machtsovername van binnenuit nauwelijks meer gevreesd werd.

De oorlog in Korea leek voor de 'haviken' in de partij zoals Vorrink, Vermeer en Mozer – die voetstoots aannamen dat de Russen achter de aanval zaten – als geroepen te zijn gekomen. Een tevoren ingestelde Militaire Commissie van de PvdA adviseerde al snel om de militaire uitgaven te verhogen en de dienstplicht te verlengen. Het bezit en gebruik van atoomwapens werd geaccepteerd. Het uitzonderlijke karakter van atoomwapens behoefde niet al te zeer beklemtoond te worden. Met goede kleding en goed wassen – vooral van de nagels – was bescherming tegen een atoomaanval zeker niet onmogelijk. Van andere zijde – onder meer achter gesloten deuren door premier Drees – werd bezwaar aangetekend tegen een puur militair antwoord. Verhoging van defensie-uitgaven werd verspilling genoemd van beter aan te wenden overheidsmiddelen. Vanuit de hoek van voormalige CDU-leden – met name de Tijd en Taak-groep – werd gewaarschuwd tegen de 'demonie van het militarisme'. De officiële partijlijn bleef echter dat bewapening een gevolg en geen oorzaak was van de internationale spanningen.

Na de dramatische onderdrukking van de Hongaarse opstand bereikt het binnenlands anti-communisme een emotioneel hoogtepunt. Wetenschappers, schrijvers en voor een deel ook politici die 'het kwaad' niet alleen achter het IJzeren Gordijn situeerden maar ook machtsmisbruik aan Westerse kant veroordeelden, kregen zelfs te maken met een bescheiden 'ketterjacht'. In de strijd tussen vrijheid en onderdrukking moest iedereen kleur bekennen. Zeer opvallend in dit verband is de verdeeldheid binnen het partijbestuur van de PvdA ten aanzien van het militaire optreden van Engeland en Frankrijk in Egypte na de nationalisatie van het Suez-kanaal. Voor- en tegenstanders van deze militaire operatie, die precies samenviel met de Hongaarse opstand, hielden elkaar zo in evenwicht, dat het bestuur niet tot een meerderheidsstandpunt kon komen. De voorstanders meenden dat het communistische gevaar overal op de loer lag, waarbij de verdediging van de vrijheid niet mogelijk was zonder vuile handen te maken.

In de tweede helft van de jaren vijftig – na de destalinisatie in Rusland – kreeg de PvdA echter ook meer en meer oog voor de miserabele toestand in de Derde Wereld. De verabsolutering van het Oost-Westconflict, gepersonifieerd in de figuur van fractievoorzitter De Kadt, had het zicht op de arme landen onttrokken. De machtsanalyticus De Kadt, die als Koude-Oorlogsideoloog bij uitstek gedurende een

aantal jaren de partijlijn mee had kunnen bepalen, zou snel aan gezag inboeten. De Kadt was voortdurend op zoek naar de meest effectieve confrontatiepolitiek tegen het repressieve communistische systeem. In 1956 schreef hij nog zonder scrupules dat het overbevolkte, rottende India wat hem betrof de zijde van de Sowjet-Unie mocht kiezen zodat het communisme sneller aan interne tegenstellingen te gronde zou gaan. De recent overleden Tinbergen herinnerde de sociaal-democratie opnieuw en met toenemend resultaat aan haar taak om een Derde Weg te wijzen in het atoomtijdperk, waarin de bewapeningsspiraal ook een fors deel van de PvdA in haar greep leek te hebben.

Interessant is bepaald ook welke lijn de leiding van de PvdA vanaf 1946 tegen de CPN betreft, die op dat moment met bijna 10 procent van de stemmen een politieke factor van belang is. Zo beschrijft Rovers hoe de partijleiding plaatselijke vertegenwoordigers laat weten niet in te gaan op toenadering vanuit de CPN – de vijfde colonne – en alles wat er naar zweemde. De partij werkt in 1948 vlot mee aan wetswijziging om CPN-wethouders tussentijds af te kunnen zetten. Benoeming van een stel linkse – overigens niet-communistische – hoogleraren in Amsterdam wordt opgehouden en in één geval geblokkeerd. Meer in de anecdote-achtige sfeer ligt de campagne van Thomassen – bezorgers van *De Waarheid* te schaduwten om adressen van abonnees te achterhalen om *Het Vrije Volk* te promoten. Tekenend voor het heersende klimaat is ook dat PvdA-voorzitter Vermeer begin 1957 aan de VARA laat weten de oudejaarsconferentie van de nogal pacifistische Wim Kan bepaald niet gewaardeerd te hebben.

Op psychologisch vlak signaleert Rovers voorts vele verwijzingen naar het *trauma van München*. Angst voor 'het roodgelakte fascisme' ontnam menig vooraanstaand partijlid een goed zicht op de belangen van de supermachten en de machtsverhoudingen in het algemeen. De eigen ervaringen met de Duitse inval en bezettingsjaren hebben volgens de auteur stellig ook een belangrijke rol gespeeld in de opstelling ten opzichte van de zo agressief overkomende Sowjet-Unie.

De derde benadering – die van de ideologie – komt veel minder bevredigend voor het voetlicht. Rovers probeert in dit verband via een uitgebreide vergelijking van de PvdA met vier zusterpartijen – resp. in Engeland, Frankrijk, (West-)Duitsland en België – een en ander nader op het spoor te komen. Die poging is op voorhand mislukt. In de beschrijving van de in heel uiteenlopende situaties opererende zusterpartijen zijn de accenten zo verschillend gelegd dat vergelijking niet of nauwelijks mogelijk is. Terwijl hij aan de hand van nauwkeurig archiefonderzoek overtuigend aantoonde dat allerlei journalistieke verhalen over de PvdA in de jaren veertig en vijftig met een korreltje zout genomen moeten worden, neemt hij met opvallend gemak nogal wat 'zekerheden' uit buitenlandse literatuur over. Ten aanzien van de plaats van de PvdA tijdens de Koude Oorlog is trouwens onduidelijk wat studie van de programmatische ontwikkelingen binnen zusterpartijen – voor een niet gering deel zelfs van voor de Tweede Wereldoorlog, waarbij de defensieproblematiek juist onderbelicht blijft – op kon leveren. In dat verband had nadere aandacht voor de nogal opvallende positie van de PvdA in de *Socialistische Internationale* gedurende de jaren vijftig veel meer voor de hand gelegen.

Wat de opzet van het boek als geheel betreft zijn – afgezien van het weinig gedisciplineerde comparatieve deel – nog wel enkele andere noten te kraken. De in het inleidende hoofdstuk gekozen invalshoek van de zo onbekende en miskende jaren van de rooms-rode samenwerking doet nogal gekunsteld aan. Zo onderbelicht is die periode niet meer. Daarbij kan gewezen worden op historisch onderzoek zoals van het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, op de dissertatie van Anneke Visser – *Alleen bij uiterste noodzaak* – als ook op sociaal-democratische jaarboeken resp. biografieën van en over de meeste hoofdrolspelers in de PvdA zoals Drees, Van der Goes van Naters en Burger. Het in de genoemde publikaties weinig aandacht trekkende debat in de PvdA over de Koude Oorlog had waarschijnlijk beter gesitueerd kunnen worden na een inleidend hoofdstuk over de politiek-maatschappelijke context van de onderzochte jaren. De ambitieuze werkwijze van Rovers met een partij-politieke, een psychologische en een ideologische invalshoek had toch ook tenminste moeten resulteren in een samenvatting, waarin de drie invalshoeken systematisch de revue zouden passeren. Kritische noten te over, overeind blijft staan dat het intrigerende PvdA-debat over de Koude Oorlog bijzonder boeiend en overtuigend is beschreven.

Gerard Visscher

M.J.L. Wissenburg, *Justice from a distance: An outline of a liberal theory of social justice*. Eigen beheer, Nijmegen 1994

This is an ambitious book. The author develops a new liberal approach to social justice, and he does not restrict himself to certain specific issues or aspects only. His effort involves almost any subject of substance that has been raised in the recent history of liberalism. And though one may feel that a project as comprehensive as this invites the author to take a short cut here and there, I must say that he makes quite good many of his claims. He has interesting and sometimes provocative things to say on all issues he touches, and on the whole he has written a thoroughly argued and well-structured thesis. Considering its complexity, my outline of his argument is inevitably a crude simplification.

The book consists of three major parts. In the first a paradigmatic structure is found to underlie the views of modern liberal philosophers of justice as diverse as Rawls and Nozick, or Gauthier and Walzer, and their views are contrasted with other ('Thomistic' and 'utopian') approaches to justice. Liberalism, the author argues, besides being preoccupied with *distributive* justice, stands out for its commitment to a small family of political values such as liberty, equality or fairness but the most fundamental of these, and shared among all, is the ideal of impartiality. For his own foundational purposes he restricts himself to this ideal of impartiality, without being pre-committed to any of the other values. The concept of impartiality, which is to do all the work, is elaborately analysed in part II. The further steps towards finding principles of justice are developed in part III.

With regard to *what* should (the basic structure of a liberally just) society be impar-